

Flerspråkiga barn i förskolan

En studie om hur det språkliga stödet skiljer sig mellan samling och utelek för flerspråkiga barn

Namn: Amanda Andreasson
Program: Förskolläraryrket
Handledare: Agneta Simeonsdotter Svensson
Examinator: Birgitta Kullberg

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Kurs:	LÖXA1G
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	VT 2015
Handledare:	Agneta Simeonsdotter Svensson
Examinator:	Birgitta Kullberg
Kod:	VT15-2920-013-LÖXA1G
Nyckelord:	Förskola, språkutveckling, flerspråkighet, modersmål

Sammanfattning

Syftet med studien är att få kunskap om och synliggöra hur pedagoger arbetar för att främja språkutvecklingen hos flerspråkiga barn. Studien är ett empiriskt arbete som bygger på kvalitativa intervjuer av pedagoger som arbetar på mångkulturella förskolor. Det som skiljer denna studie ifrån andra studier kring flerspråkighet i förskolan är att jag har valt att fokusera på och jämföra hur det språkliga stödet ser ut vid samling och vid fri utelek. Pedagogerna menar att de använder sig av alternativa kommunikationsmedel vid samling, exempelvis bilder, tecken som stöd och kroppsspråk.

Vid den fria uteleken försöker pedagogerna vara delaktiga i barnens lekar för att kunna stötta och sätta ord på barnens upplevelser. Studien undersöker även om det finns något samband mellan barnets språkutveckling och vilket språk vårdnadshavarna talar i hemmet. Pedagogerna är enade om att de barn som aktivt talar modersmålet i hemmet, utvecklar ett starkt modersmål, vilket bidrar till att dessa barn också utvecklar svenskan snabbt. För att detta sambandet ska gälla, krävs det dock att vårdnadshavarna behärskar modersmålet så att barnet får ett rikt och nyanserat ordförråd. Den didaktiska konsekvensen av denna studies resultat är att förskollärare stimulerar barn i deras modersmålslärande, men samtidigt skapar möjligheter för barnet att utveckla det svenska språket.

Förord

Jag vill börja med att tacka alla som har funnits vid mina sida och stöttat mig genom den krävande process som studien har inneburit, extra stora tack till min kära pojkvän Ahmed och min vän Pirjo som har hållit mig på banan när jag känt för att ge upp. Stort tack till de grymma och inspirerande pedagoger som ställde upp med sin dyrbara tid för intervjuerna. Utan er hade studien inte varit möjlig.

Studien fick jag genomföra själv, vilket inte var tanken från början, men jag har växt med uppgiften och insett att jag klarar av mer än vad jag tror. Det har varit krävande och slitsamt men jag är riktigt stolt över resultatet. Bara man tror på sig själv så kommer man långt här i livet.

Göteborg, juni 2015

Amanda Andreasson

Innehållsförteckning

Abstract.....	2
Förord	3
Innehållsförteckning	4
Inledning.....	5
Syfte och problemformulering.....	6
Problemformulering	6
Tidigare forskning	7
Utveckling av språk	7
Modersmålsutveckling	8
Andraspråksutveckling.....	8
Betydelsen av vilket språk som talas i hemmet.....	9
Alternativ kompletterande kommunikation för flerspråkiga barn.....	9
Tecken som stöd.....	10
Bilder.....	10
Teoretisk anknytning	11
Sociokulturellt perspektiv	11
Medierande redskap.....	12
Närmaste utvecklingszonen.....	12
Stöttning	12
Design, metoder och tillvägagångssätt	14
Val av metod.....	14
Urval och urvalsgrupp.....	14
Intervju som empiriskt redskap	15
Tillvägagångssätt	15
Etiska ställningstagande	15
Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	16
Bearbetning av data.....	16
Resultatredovisning	18
Samling med konkret material	18
Aktiva pedagoger vid utelek	20
Arbetet med språkutveckling är universellt.....	21
Modersmålets betydelse för språkutvecklingen	22
Studiens huvudresultat och slutsatser.....	24
Slutdiskussion	25
Metoddiskussion	25
Diskussion om svar på frågeställning 1.....	25
Diskussion om svar på frågeställning 2.....	27
Konsekvenser.....	28
Konsekvenser för förskolans verksamhet.....	28
Konsekvenser för barnen	28
Konsekvenser för lärarprofessionen	28
Konsekvenser för vårdnadshavare	28
Slutord.....	29
Fortsatt forskning.....	29
Referenslista	30
Bilaga 1.....	32

Inledning

Jag har under det senaste året vikarierat på förskolor i en av Göteborgs mångkulturella förorter. Under denna period har jag mött många olika verksamheter och varierande arbetssätt. Det som fängade min uppmärksamhet var hur varierande det språkstödande arbetet ser ut och även hur språkstödet varierar mellan olika aktiviteter. De förskolor som studien bygger på är förskolor som jag har arbetat på. De är utvalda för att de inspirerar mig och jag hoppas att deras arbetssätt kan inspirera dig som läsare också.

Förskolan i Sverige är en plats för många flerspråkiga barn och i många fall är förskolan den enda kontexten som barnen möter det svenska språket i. Intresseområdena för studien är hur pedagogerna arbetar för att stödja flerspråkiga barns språkutveckling vid samling och vid fri utelek. Det andra intresseområdet är att ta reda på om det finns några samband mellan de språk som talas i hemmet, modersmål eller svenska som andraspråk, och hur barnens språkutveckling ser ut. Pedagogernas syn på språk influerar deras förhållningssätt och det påverkar i sin tur barnens förutsättningar för en stark språkutveckling. Flerspråkighet är en kompetens som berikar barnet i alla situationer. Det uttrycks från Skolverket (2013) att ”Flerspråkighet är med andra ord ingen egenskap i sig, det är en kompetens” (s.11).

Läroplanen för förskolan, Lpfö98, (Skolverket, 2011) är tydlig med intentionerna kring språkutveckling. Men Lpfö98 är öppen för tolkningar. Det kan därför vara svårt att veta hur man som pedagog kan eller bör arbeta. Studien är till för att lyfta förhållningssätten som de intervjuade pedagogerna har kring språkutveckling hos flerspråkiga barn. Förhoppningsvis kan studien inspirera andra pedagoger i sitt ~~egna~~ arbete. Från Skolverket uttrycks det som följer:

Språk och lärande hänger ouplösligt samman liksom språk och identitetsutveckling. Förskolan ska lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. Barn med utländsk bakgrund som utvecklar sitt modersmål får bättre möjligheter att lära sig svenska och även utveckla kunskaper inom andra områden. Av skollagen framgår att förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. (s. 7)

Syfte och problemformulering

Syftet med det här examensarbetet är att synliggöra hur pedagoger stöttar de flerspråkiga barnens språkutveckling vid samling och vid fri lek utomhus. Stödet som barnen får kan vara situationsbundet och på så vis ge barnen större möjligheter att vara delaktiga i vissa situationer än i andra.

Hur förskolan och hemmet kan samverka för att ge barnet de bästa förutsättningarna i sin språkutveckling är också relevant. Därför är jag intresserad av hur pedagogerna ser på och tar tillvara på barnens modersmål. Syftet är att ta reda på om det finns något samband mellan vilket språk som talas i hemmet, svenska eller modersmål, och hur barnets språkutveckling ser ut. Detta samband är betydelsefullt att känna till för att kunna se barnets språkutveckling som en helhet som sträcker sig över hela dagen.

Problemformulering

Hur ser det språkliga stödet ut för flerspråkiga barn vid samling och utelek?

Hur påverkas barnens språkutveckling av om det är modersmålet eller svenska som talas i hemmet?

Tidigare forskning

I detta avsnitt presenteras den tidigare forskning som utgör vetenskaplig grund för studien.

Utveckling av språk

Enligt Strömquist (2010) startar barnets språkutveckling redan när barnet börjar jolla. Joller utvecklas från början likadant oavsett vilket modersmål som sedermera kommer att adapteras av barnet. Vilket modersmål ett barn utvecklar, beror på vilket eller vilka språk som talas i barnets omgivning. Vid jollerperioden kommunicerar barnet med hjälp av hela kroppen. Under denna period är det avgörande att det finns vuxna eller äldre barn som uppmärksammar barnets signaler och samspelar med barnet. Det är här barnets förmåga att kunna bli en kompetent samtalare grundas. Vuxna tenderar att använda sig av barnanpassat tal med barn som befinner sig i jollerperioden, vilket innebär att man pratar i ett högre tonläge, förenklar språket, ställer många frågor och sätter ord på barnets handlingar. Det barnanpassade talet utvecklas i takt med barnets kognitiva och språkliga förmåga. Efterhand börjar barnet använda enstaka ord som de har lärt sig i ett specifikt sammanhang i barnets omedelbara närhet. När ett barn har lärt sig att säga ungefär 10 olika ord förstår det redan över 100, vilket enligt Skolverket (2013) kan vara värt att påpeka för vårdnadshavare, som tror att barnet inte förstår vad man säger och att det inte finns någon mening att prata med barnet.

Från Skolverket uttrycks det också, att språkutveckling är en dynamisk handling som kräver att barnet är aktiv i sitt skapande. Den kreativa förmågan blir som mest synlig när barnen skapar nya ord för att benämna olika saker. Att utveckla ett språk är inte lätt och det kräver kognitiv utveckling. Det finns dessutom olika svårigheter med olika språk. I svenskan har vi till exempel ord som består av många konsonanter vilka kan vara komplicerade för små barn att uttala. Den konsonant som är svårast att lära sig är R, vars ljud dessutom låter olika på olika dialekter. Runt två års ålder brukar barnet genomgå en ordförrådsspurt då barnet pratar och ställer frågor konstant. Det ska tilläggas att all språkutveckling är ytterst individuell då utvecklingen beror på vilka sociokulturella förutsättningar barnet ges. Enligt Ladberg (1996, 2003) är drivkraften för att barn ska vilja lära sig nya språk, att kunna kommunicera med de personer, som barnet ser upp till och tycker om. Barnet vill gärna tillhöra den sociala kontexten tillsammans med de andra barn och då krävs det någon form av fungerande kommunikation. Ett barn som har genomlidit trauma eller känner sig ängsligt och otryggt, har svårare för att lära sig nya språk eftersom känslorna tar så mycket kraft att energin inte räcker till för att vara uppmärksam och lära sig.

Modersmålsutveckling

Modersmål syftar till det eller de språk som vårdnadshavarna talar i hemmet med sitt barn. Det finns skilda åsikter angående sambandet mellan utvecklingen av ett modersmål och av ett andraspråk. Svenska förskolor är inte enligt skollagen, eller andra förordningar, skyldiga att erbjuda modersmålsstöd, men betydelsen av att stödja modersmålet uttrycks tydligt i Lpfö98, där det står som följer:

Barn med utländsk bakgrund som utvecklar sitt modersmål får bättre möjligheter att lära sig svenska och även utveckla kunskaper inom andra områden. Av skollagen framgår att förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både det svenska språket och sitt modersmål. (Skolverket, 2011, s. 7)

De teorier som Skolverket (2013) belyser är att det finns ett beroendeförhållande mellan de olika språken, vilket betyder att de bygger på varandra och att du först måste behärska modersmålet för att kunna utveckla ditt andraspråk. Vidare finns det, enligt Skolverket, en teori inom vilken man anser att språken behandlas var för sig i hjärnan och bygger på separat hantering av ord och grammatiska strukturer. Inom den svenska forskningen menar man, uttrycks det från Skolverket, att det inte finns några samband mellan utvecklingen av de olika språken, förutom den kognitiva utvecklingen, som krävs för att lära sig språk. Forskarna menar att barnet kan lära sig mycket god svenska utan att behärska sitt modersmål. Språkutvecklingen sker nämligen i meningsfulla sammanhang och handlar inte om att översätta från det ena språket till det andra.

Barn som besitter endast ett modersmål, vilket inte är svenska, försöker oftast, när de kommer till förskolan, göra sig förstådda på det modersmål det har (Skolverket, 2013). När barnet då inte får gehör för sina kommunikationsförsök, kan detta resultera i att barnet slutar tala under en period. Barn med andra modersmål ger inte någon respons på ett språk som de inte förstår. Pedagoger med samma modersmål som barnet, blir då en extra stor tillgång, eftersom barnet behöver få ingå i en social kontext. Pedagogen ska inte heller blir den enda som barnet kan tala med, eftersom barnet behöver uppleva variation i talet och i sammanhangen. Men till att börja med, innebär det en trygghet för barnet att ha tillgång till en pedagog som förstår språket och kan förklara vad som händer.

Andraspråksutveckling

En persons andraspråk, är det språk som lärs in efter modersmålet, i ett samhälle där andraspråket utgör ett majoritetsspråk (Skolverket, 2013). Det är inte en självklarhet att barnet behärskar sitt modersmål bättre än sitt andraspråk, benämningen beskriver endast i vilken ordning de har lärts in. Sanningen är nämligen att det är lika lätt att lära sig svenska som modersmål eller som andraspråk för barn i förskoleålder men att alla barn har olika sociala förutsättningar. Alla språk ska stimuleras och användas eftersom det språk som inte talas, annars snabbt blir förlorat och bortglömt. Barnen behöver få möjlighet att använda språken tillsammans med olika talare och vara en del av språkliga kontexter för att testa sina färdigheter och bli uppmuntrade till att utveckla alla sina språk. Vid andraspråksutveckling är det av betydelse, skriver man från Skolverket, att barnets alla språk stärks, eftersom detta har stor betydelse för barnets kognitiva och sociala utveckling. Barn som utvecklar alla sina språk på en hög nivå, når en hög språklig medvetenhet vilket exempelvis underlättar utvecklingen av läsfärdigheter.

Axelsson (2010) menar, att det finns speciella processer som alltid genomgås vid utvecklingen av ett andraspråk. Två av processerna är förenkling och övergeneralisering. Förenkling kan ske på alla språkliga nivåer och innebär exempelvis att talaren inte böjer ord i plural och därför säger tre hund istället för tre hundar. Förenkling kan även innebära att vissa ord i meningen plockas bort, t.ex. ”Jag åka Tyskland söndag”, istället för ”Jag åker till Tyskland på söndag”. Övergeneralisering kan även det, uttrycker Axelsson, förekomma på alla språkliga nivåer och innebär till exempel att talaren använder ordet ”gå” istället för mer specifika verb som ”cykla, hoppa” eller ”resa”. Övergeneralisering kan även vara att talaren använder den regelbundna verböjningen även vid oregelbundna verb. Exempelvis så säger man då ”gådde, ledde” och ”slådde” istället för ”gick, log” och ”slog”.

Teoretisk anknytning

I detta kapitel presenteras det sociokulturella perspektiv som studien utgår ifrån och de centrala begrepp inom perspektivet som är betydelsefulla för studien.

Sociokulturellt perspektiv

Lev Vygotskijs (1978, 1999) sociokulturella teori om språk, lärande och utveckling är den teori som ligger till grund för beskriven studie. Enligt det sociokulturella perspektivet sker lärande och utveckling alltid gemensamt och mellan individer i sociala sammanhang, och med språket som sitt främsta redskap. När vi människor kommunicerar med andra, får vi tillfälle att uttrycka oss och då hjälper de språkliga begreppen oss att organisera omvärlden. Språket ses som ett nödvändigt redskap som alltid finns vid vår sida. Som språk ses då inte bara det talade språket utan också symboler, exempelvis tecken och bilder, vilka även de är redskap för att möta och kommunicera med omvärlden. Inom det sociokulturella perspektiv ses språk som ett ständigt föränderligt och utvecklingsbart teckensystem, som samspelar med andra uttryckssätt. Olika sätt att kommunicera krockar inte med varandra utan förstärker varandra. Det ska därför ses som en tillgång att kunna uttrycka sig med hjälp av flera olika språkliga redskap exempelvis flera talade språk, kroppsspråk, bilder och tecken. Den moderna människan är uppfinningsrik och utvecklar nya sätt att kommunicera i takt med utvecklingen av samhället. Därför ligger det nära till hands att anta att utvecklingen av digitala kommunikationsmedel kommer att öka med tidens gång (Säljö, 2012).

Människan tar del av kulturen och samhällets sätt att se på och förstå världen med hjälp av språklig mediering. Barn erövrar språket i samspel med nära omsorgspersoner och andra barn, samtidigt som de erövrar ett sätt att se på och tolka världen. Vygotskij ansåg, enligt Säljö, att språket fungerade på två nivåer, mellan människor för kommunikation och inom människan för att tänka. De människor som har större språkförråd, vare sig det gäller ordförråd eller modeller och symboler, kan tänka mer utförligt eftersom de finner de rätta redskapen för att uttrycka sig. Barnens sätt att tänka blir således format av hur vi kommunicerar tillsammans med dem, menar Säljö.

Det sociokulturella perspektivet har människors mångfald som utgångspunkt. Det uttrycks att om vi människor ska lära av och med varandra, krävs det att vi besitter olika erfarenheter, förmågor och kunskaper. Dessa erfarenheter är dock ingenting som överförs från en människa till en annan människa, utan någonting som vi blir delaktiga i när vi samspelar, skriver Säljö. Med tanke på språkets status och betydelsen av samspel mellan individer med olika bakgrund, är det en självklarhet att välja det sociokulturella perspektivet som teori för studien. Att alla kommunikationsmedel ses som lika värda och att de skapar en helhet tillsammans är också en anledning till att se studien ur ett sociokulturellt perspektiv. Samtidigt får vi inte förbise att kärnan i perspektivet och huvudsyftet till att välja just sociokulturellt perspektiv är synen på att lärande sker i samspel mellan människor.

Medierande redskap

Säljö skriver, att mediering är ett grundläggande begrepp inom den sociokulturella teorin vilket syftar till de redskap eller verktyg som används för att förstå omvärlden. Dessa medierande redskapen kan vara både språkliga och materiella. Det språkliga redskapet kan även kallas för intellektuellt eller mentalt, eftersom det innefattar fler funktioner än bara det verbala språket. Språkliga redskap kan exempelvis vara en symbol, ett tecken, siffror, bokstäver och begrepp. Exempel på materiella redskap som används för att förstå omvärlden kan vara en penna att skriva med eller en kloss att bygga med. De språkliga redskapen utvecklas inom en kulturell gemenskap, vilket betyder att människor från andra kulturer kan ha andra språkliga verktyg än vi i Sverige, och därmed kan omvärlden uppfattas och förstås på ett annat sätt.

Närmaste utvecklingszonen

Inom det sociokulturella perspektivet används begreppet den närmaste utvecklingszonen för att beskriva zonen mellan

hur mycket en person klarar av själv och hur mycket samma person klarar av med hjälp av en mer kompetent person. När den nya kunskapen är erövrad, flyttas utvecklingszonen framåt, vilket innebär att den lärande kan förfinna sina kunskaper ytterligare, med hjälp av stöttning. Ibland benämns den närmaste utvecklingszonen som den proximala utvecklingszonen och den optimala utvecklingszonen. Den närmaste utvecklingszonen är den nivå som utmaningarna för barnen bör ligga på för att barnet ska kunna utveckla den specifika kunskapen som lärs in (Sandvik & Spurkland, 2011).

Barn behöver stöd av någon som redan besitter kunskapen som barnet vill utveckla, skriver Säljö (2012). Det spelar däremot ingen roll om denna person är en vuxen eller ett barn. Huvudsaken är att personen i fråga kan stötta barnet på rätt nivå utan att ta över uppgiften. Att veta vilka områden som befinner sig inom barnets närmaste utvecklingszon är, menar Säljö, kärnan för att kunna stötta barnets utveckling och erbjuda utmaningar på rätt nivå. Eftersom människor aldrig slutar utvecklas finns det alltid nya områden som hamnar inom den närmaste utvecklingszonen. Detta synsätt innebär att den lärande till en början alltid är beroende av stöd från någon som är mer kunnig för att kunna lära sig och utveckla nya kunskaper.

Stöttning

Stöttning enligt det sociokulturella perspektivet innebär att pedagogen urskiljer barnets närmaste utvecklingszon och utifrån denna stöttar barnet i sin utveckling, poängterar Sandvik och Spurkland (2011). Stödet som ges är temporärt och minskas successivt, eftersom målet är att barnet ska utveckla och ta över nya förmågor och kunskaper. När det gäller att stötta barnets verbala språkbrukande, kan stöttningen till en början ske genom att sätta ord på vad som händer och sker, samt att ställa enkla frågor. Vidare utvecklas stödet till att bestå av frågor för att hjälpa barnet att själv formulera sig. Slutligen behövs endast vidareutvecklande frågor så att barnet får tala så mycket som möjligt. Detta är självklart en grov modell, uttrycker Sandvik och Spurkland, vilken varierar samt anpassas efter barnet och situationen.

De stöttande frågorna som ställs, behöver vara av en sådan karaktär att barnet riktar uppmärksamhet mot det som är av betydelse att tänka på vid det givna tillfället. Stöttning beskrivs som en byggnadsställning som används i situationen med barnet för att barnet ska kunna ta sig framåt i utvecklingen. Att initialt behöva stöd från andra, för att kunna utveckla nya förmågor, men att efterhand behärska förmågan på egen hand, är helt i linje med det sociokulturella perspektivet. Att den mer kompetenta helt tar över uppgiften, ger dock, menar Säljö, inget resultat eftersom uppgiften måste ske med stöttning i samspel för att lärande ska ske.

Design, metoder och tillvägagångssätt

Kapitlet innehåller en presentation av studiens metodologiska överväganden och tillvägagångssätt, vilka etiska ställningstagande som gjorts, studiens validitet, reliabilitet och generaliserbarhet samt bearbetning av studiens insamlade data.

Val av metod

Beskriven studie är kvalitativ. Stukát (2011) menar att syftet med en kvalitativ studie är att förstå och analysera den insamlade empirin, till skillnad från en kvantitativ studie där resultaten kan användas för att generalisera eller som förklaring. Det som skiljer en kvalitativ och en kvantitativ studie åt är till största del hur empirin samlas in skriver Stukát. Vid en kvalitativ studie används exempelvis observation, intervju eller enkäter med öppna svar, det finns heller inget behov att ha ett underlag från hundratals informanter. Forskarens förmåga att analysera utifrån sina egna tankar och erfarenheter är centralt i en kvalitativ studie understryker Stukát. Kvalitativ metod passar för studien eftersom frågeställningarna bygger på pedagogernas förhållningssätt. Stukát menar att kvalitativ metod lämpar sig för att lyfta fram individers egna uppfattningar eftersom de inte består av någon strukturerad data.

Urval och urvalsgrupp

När studien planerades lutade valet av empiriskt redskap åt videoobservationer. Frågeställningen efterfrågar hur stödet för de flerspråkiga barnen ser ut och därför ville jag använda en metod som speglar verkligheten i så hög grad som möjligt. Bjørndal (2005) anser att en videoobservation ger en detaljrik avspiegling av ett specifikt skeende, men vad som blir föremål för observationen påverkas av hur kameran som spelar in är placerad eftersom det som sker utanför bilden inte registreras. Observationens möjlighet att spegla verkligheten, påverkas menar Bjørndal, av den som tolkar materialet eftersom alla människor har olika erfarenhet och synsätt som inverkar på hur människan uppfattar omvärlden. Rent praktiskt kan ett videomaterial bli svårtolkat om det är 20 barn som talar samtidigt. Det blir då svårt att urskilja vad som sker. Att dessutom filma utomhus på en utbredd gård, gör att man är väldigt beroende av väderleken för att kunna genomföra arbetet.

Vid observation av barngrupp, vid samling och utelek i detta fall, krävs dock godkännande av samtliga vårdnadshavare till alla barn som kan synas i dokumentationen. Eftersom det behövs material från minst fem olika avdelningar för att studien ska vara pålitlig, innebär detta att ca 200 vårdnadshavare (ca 20 barn per avdelning med cirka två vårdnadshavare var) skulle behöva skriva på och godkänna att deras barn deltar i videoobservationen. Att få tillstånd ifrån så många vårdnadshavare under den korta period som vi har till förfogande skapar logistikproblem som äventyrar möjligheterna att slutföra studien i tid. Hade tidsramarna för studien varit större kanske videoobservation ändå hade varit ett alternativ, men nu föll valet av empiriskt redskap i stället på kvalitativa intervjuer av pedagogerna.

Urvalsgruppen i studien består av fem pedagoger. Pedagogerna arbetar på fem olika avdelningar vid två olika förskolor i en mångkulturell stadsdel i en svensk stad. Valet av pedagoger som var lämpliga att intervjua skedde av förskolechefen på respektive förskola efter att de fick förfrågan om att delta i studien. Åldrarna och erfarenheterna varierade bland de intervjuade för att ge en så bred bild som möjligt.

Intervju som empiriskt redskap

För att få svar på frågeställningarna användes kvalitativa intervjuer. Enligt Bjørndal (2005) är intervjun ett redskap som skapar möjligheter att upptäcka detaljer som hade kunnat förbises vid en observation, samtidigt som den intervjuades perspektiv blir synliggjort. Under samtalen vid en intervju är det möjligt att ställa frågor och kontrollera att allting tolkas på rätt sätt för att på det viset undvika missförstånd. Nackdelarna med att använda intervjun, är dock att det är tidskrävande både när det gäller förberedelser och genomförande men framförallt vid bearbetningen. Det finns även en viss risk för att intervjuaren påverkar den intervjuades svar genom att exempelvis ställa ledande frågor. Är intervjuaren medveten om denna felkälla kan risken minimeras. En intervjuare som är medveten om de kritiska aspekterna vid en

intervju kan ha riskerna i åtanke vid planerandet av intervjun för att slippa fallgroparna.

Tillvägagångssätt

Studiens intervjuer (bil. 1) genomfördes på förskolornas respektive personalrum. Pedagogerna var förberedda på att intervjun skulle ta cirka 15 minuter och att ämnet som frågorna skulle kretsa kring var språkutveckling hos flerspråkiga barn.

Som stöd vid intervjuerna användes ljudupptagning för att kunna fokusera på vad den intervjuade säger istället för att skriva. Den intervjuade blev tillfrågad om det var okej med ljudupptagning och utlovades anonymitet innan intervjun började. Trost (2005) menar att en nackdel med att använda sig av ljudupptagning är att det kan bli stelt om den intervjuade inte känner sig bekväm med att bli inspelad. Alla som blev intervjuade var dock avslappnade och verkade inte bry sig om ljudupptagningen, vilket kan bero på att alla är vana vid att dokumentera och själva bli föremål för observation vid dokumentation av verksamheten. Under intervjuerna satt vi avslappnat mitt emot varandra och samtalade utifrån studiens fem intervjufrågor. Följdfrågor uppstod under intervjun. Det hände att den intervjuade började tala om sådant som inte hörde till ämnet, men efter en stund var det åter svar på intervjufrågorna som var i fokus.

Etiska ställningstagande

Enligt Gren (2001) är det centrala med etiken att reflektera över sina värderingar och förhållningssätt. Eftersom studien bygger på intervjuer av pedagoger så är mitt etiska förhållningssätt gentemot pedagogen och den information som hen ger mig högst prioriterad. Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013) anser att etiska överväganden bör göras beträffande urval av forskning och hur resultatet presenteras. Det är oetiskt att presentera endast den forskning som stödjer den egna åsikten eftersom det då inte reflekterar sanningen. Att presentera sådan forskning som inte är relevant för studien är dock inte önskvärt.

De etiska ställningstaganden som görs när man observerar och intervjuar barn och pedagogerna är av en annan karaktär än de som beskrivs ovan. Svenning (2011) förespråkar att även barnen ska bli tillfrågade när det gäller observation och att de ska ha möjlighet att säga nej. Bjørndal (2005) beskrivning av etik innebär att visa respekt för den som blir betraktad under intervjun, men respekt ska även visas gentemot vårdnadshavare, andra pedagoger, förskolan och samhället i sin helhet. När människan tänker etiskt, reflekterar vi över vilka värderingar, regler och normer som styr vårt handlande. När vi talar om barn kan det hända att känslig information kommer fram, exempelvis om hemförhållanden, då ska ett etiskt övervägande göras om detta är relevant för intervjun, menar Bjørndal.

Vetenskapsrådets (1990) etiska riktlinjer består av fyra krav, informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav. Informationskrav innebär att de som deltar i studien ska vara informerade om studiens syfte. Samtyckeskrav syftar till att de som är involverade i studien själva har rätt att bestämma över sin medverkan. Enligt konfidentialitetskravet ska personuppgifter hanteras med försiktighet och de som deltar i studien ska inte vara möjliga att anonymisera. Nyttjandekrav betyder att den information som är insamlad om olika individer endast får användas i forskningsändamål.

Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Studiens empiri bygger på hur fem pedagoger arbetar med språkutveckling på respektive verksamhet. Eftersom pedagogerna arbetar på olika förskolor och ändå har en liknande syn stärker det studiens reliabilitet (Eriksson Barajas et al., 2013). Det går ändå inte att påstå att alla pedagoger på alla förskolor i Sverige generellt delar det arbetssätt som presenteras i studien. Eftersom alla pedagoger är fria att utforma sitt egna arbetssätt utifrån Lpfö98 (Skolverket, 2011) kan variationen vara stor mellan olika förskolor.

För att höja validiteten på studien är det möjligt att utföra fler intervjuer med en bredare geografisk utsträckning. Eftersom förskolorna i studien ligger i samma stadsdel är det inte omöjligt att de fått riktlinjer tilldelade sig från högre

instanser. Om studien täcker upp flera stadsdelar visas en bredare bild som ökar studiens validitet. Det kan även vara intressant att intervjua pedagoger på förskolor som inte ligger i ett mångkulturellt område, där det bara finns enstaka flerspråkiga barn i barngruppen och ta reda på hur deras arbetssätt ser ut. Eriksson Barajas et al. skriver, att när omfånget och variationen på informationskällorna blir större men resultat består ökar studiens tillförlitlighet. Studiens reliabilitet beror enligt Eriksson Barajas et al. på hur tydligt och noggrant tillvägagångssätt beskrivs. Studiens intervjufrågor finns nedskrivna (bil. 1), även omständigheterna och hjälpmedel är beskrivna för att få med så mycket detaljer som möjligt. Hur noggrant studien än är utförd finns det alltid utrymme för den mänskliga faktorn som påverkar både validiteten och reliabiliteten.

Bearbetning av data

Materialet som är insamlat består av fem ljudinspelningar. Ljudinspelningarna har avlyssnats ett flertal gånger för att urskilja vilka teman och nyckelord som berörs under samtalen. Nyckelorden från de olika intervjuerna har använts för att hitta samband mellan intervjuerna, det vill säga att få fram så kallade teman. Ett tema finns i den underliggande meningen hos det den intervjuade berättar, i detta fall kan det exempelvis handla om ett specifikt synsätt eller arbetsmetod (Trost, 2005). Det finns olika metoder att utgå från när man försöker hitta teman i en intervju. Den som användes vid denna studie bygger på att jämföra en fråga i taget mellan de olika intervjuerna. Även om fokus ligger på en fråga i taget ska forskaren ha i åtanke att den intervjuade kan ha sagt något relevant för fråga ett i samband med fråga två, vilket betyder att hela intervjun bör ses över för att inte missa betydande information.

För att urskilja nyckelord och teman ur intervjuerna lyssnades varje intervju igenom samtidigt som stödord kring varje fråga antecknades. När det fanns stödord ifrån alla intervjuerna jämfördes dessa för att hitta gemensamma nämnare. De gemensamma nämnarna omformulerades sedan till teman. Fyra teman växte fram och dessa är ”Samling med konkret material”, ”Aktiva pedagoger vid utelek”, ”Universellt arbete med språkutveckling” samt ”Modersmålets betydelse för språkutveckling”. Efter att alla teman var fastställda, lyssnades intervjuerna igenom igen för att uppbringa lämpliga citat. Flera av pedagogerna uttrycker liknande uppfattningar och av dessa har ett relevant svar valts ut. Materialet som redovisas i resultatet kan tolkas som att vissa pedagoger har mycket mer åsikter än de andra, men eftersom det inte finns utrymme till att transkribera hela intervjun så blev endast de bästa citaten utvalda. Utöver de citat som följer temat valde jag att lyfta några utsagor som går emot förhållningssättet eftersom det inte är etiskt korrekt att undanhålla forskningsresultat (Eriksson Barajas et al., 2013). Utsagorna presenteras även för att visa på de kvalitativt skilda uppfattningar pedagogerna har, vilket har till följd att det går att arbeta på många olika sätt.

Resultatredovisning

I detta kapitel, redovisas resultaten av beskriven studies empiri, vars data har analyseras utifrån de teorier och forskningen som ligger till grund för studien. Det första temat som beskrivs är ”Samling med konkret material”. Detta följs av temat ”Aktiva pedagoger vid utelek”. ”Universellt arbete med språkutveckling” utgör det näst fjärde temat och det sista är ”Modersmålets betydelse för språkutveckling”. Kapitlet avslutas med ett avsnitt om studiens huvudresultat, det vill säga studiens slutsatser.

Samling med konkret material

Den gemensamma nämnaren mellan pedagogernas arbetssätt vid samling är det konkreta materialet som kommunikationsmedel. Hur det konkreta materialet är utformat och används varierar, ~~lite~~ men tanken är att barnen ska ges möjligheter att uppleva med så många sinnen som möjligt för att kunna skapa ett sammanhang mellan det abstrakta och konkreta. Det konkreta material som används för att förstärka budskapen vid samling är exempelvis bilder och tecken som stöd. Teckenspråk och tecken som stöd har i resultatet skilts åt, eftersom tecken som stöd används tillsammans med det verbala språket, alltmedan teckenspråket är ett fullständigt språk (Heister Trygg, 1998). Nedan följer en utsaga som stöder detta resultat:

-Vi använder mycket konkreta material, kroppsspråk, tecken som stöd, bilder och sång med rytmik. (*Pedagog 2, Personlig kommunikation, 10 april 2015*)

Heister Trygg (1998) påpekar att syftet med AKK är att de olika kommunikationsmetoderna ska stödja varandra. Barn lär sig på olika sätt och därför är det bra att ha olika metoder för att nå fram till barnet. Att kommunicera på modersmålet kan i förskolans kontext räknas som ett alternativ och en kompletterande kommunikation eftersom det svenska språket anses vara det normativa kommunikationsmedlet. Kommunikationsmetoderna kan användas var för sig, men författaren menar att olika metoder gärna får användas tillsammans och kombineras efter individens behov eftersom de förstärker varandra.

-Har vi en pedagog som pratar barnets modersmål så kan vi förtydliga budskapet både genom modersmål, tecken och bild.” *Pedagog 5 (Personlig kommunikation, 16 april 2015)*

Enligt det sociokulturella perspektivet är det gemensamt och tillsammans med andra som barn lär sig och utvecklas (Säljö, 2012). Barnen behöver få testa sina kunskaper i meningsfulla situationer för att utveckla nya erfarenheter. Exemplet nedan visar hur stöttning kan se ut och att både pedagoger och de andra barnen kan erbjuda stöd. Det är viktigt att situationen blir en positiv erfarenhet för barnet och att det sker utan tvång, lärandet ska vara lustfyllt (Skolverket, 2011).

-Barnen får med stöd av bilder på Ipaden berätta för kompisarna vad de har gjort under projektet och kan de inte prata så kan de peka på bilderna medans pedagoger och de andra barnen stöttar det de vill ha sagt utifrån bilderna. (*Pedagog 5, Personlig kommunikation, 16 april 2015*)

Syftet med AKK för flerspråkiga barn är enligt Heister Trygg (1998) att barnen dels ska kunna förstå budskapet men i första hand att de själva ska kunna göra sig förstådda och kommunicera med andra. Ett barn som utvecklar sitt språk förstår mycket fler ord än vad hen kan säga, oavsett om det är förstaspråket eller andraspråket som utvecklas anser Skolverket (2013). I Lpfö98 (Skolverket, 2010) står det uttryckligen att barn ska utveckla sin förmåga att uttrycka sina tankar och kommunicera med andra. AKK ger barnen möjlighet att göra detta visar exemplet nedan.

-Vi använder bilder och tecken som stöd, många visar ju med hela kroppen. Det här med tecken blir ett sätt för

barnen att själva kunna berätta. Vi har ett ansvarsbarn varje dag som får berätta på sitt sätt hur dagen kommer se ut här, både verbalt och med bilderna som stöd och med tecken för den som vill. (Pedagog 1, personlig kommunikation, 10 april 2015)

Rim och ramsor lockar barnen till att leka med språket och uppfattas som mycket lustfyllt, även barn som inte förstår betydelsen av orden uppfattar rytm, klang och melodi (Fast, 2008). Att dela upp sånger till mindre stycken bidrar ytterligare till att konkretisera budskapet och är lämpligt om barnen är i behov av det. Det finns ingen regel som säger hur mycket man kan eller bör konkretisera, det gäller alltid att utgå från vilka behov som finns i barngruppen (Heister Trygg, 1998). I Lpfö98 (Skolverket, 2011) benämns bland annat sång, drama och rytmik som uttrycksformer att kommunicera genom.

-På samlingen använder vi oss av rim, ramsor, sagor, drama och sång där vi har konkret material till vi sånger och vi har bilder på sångerna, vissa sånger har vi styckat upp med bilder för varje del så att man ser det man sjunger om. Vi använder tecken till sång också, mycket konkret material. (Pedagog 1, personlig kommunikation, 10 april 2015)

Säljö (2012) anser att barn lär sig och utvecklas när de har roligt tillsammans om man ser kontexten ur ett sociokulturellt perspektiv. Enligt citatet nedan tycker inte pedagogen att språket utvecklas vid en aktivitet som är till för att gruppen ska ha roligt tillsammans. Arevik (2015) menar att det är en stor andel av pedagogerna i Sverige vars arbete inte vilar på en vetenskaplig grund. Hela 15% av pedagogerna vet inte ens om att verksamheten ska vila på en vetenskaplig grund. Verksamheten ska även vila på beprövad erfarenhet och det kanske är det som den intervjuade pedagogen utgår ifrån vid detta yttrande:

-Vid samling anser inte jag att det är någon bra språkstödande aktivitet, en samling är mer till för att vi är en grupp vi ska ha roligt tillsammans, det är väldigt vuxenstyrt med att man ställer en fråga och barnen ska svara och tysta ner de andra. (Pedagog 4 Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Aktiva pedagoger vid utelek

AKK bör användas under dagens alla aktiviteter för att barnen ska lära sig att använda dem och för att skapa ett sammanhang som sträcker sig över hela dagen anser Heister Trygg (1998). Viss form av AKK kan vara svår att använda i vissa situationer och ersätts då med en form som är bättre lämpad. Kroppsspråk används under hela dagen som kommunikationsmedel men vid utelek får kroppsspråket en större roll och blir det huvudsakliga redskapet eftersom vissa andra redskap saknas som exempelvis bilder.

-Eftersom vi inte har bilder ute att använda som stöd använder vi oss mycket av kroppsspråk och att visa många gånger. (Pedagog 2, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Stöttning inom den närmaste utvecklingszonen innebär i detta sammanhang att sätta ord på barnets handlingar och föremål kring barnet (Säljö, 2012). Barnet vet antagligen hur en spade används och hur den ser ut men klarar inte själv av att verbalisera det. Pedagogen behöver vara medveten om hur mycket barnet klarar av för att kunna anpassa stödet efter barnets nivå. Att vara medveten om barnets språkliga nivå är även viktigt för att veta när och hur stödet ska minskas (Sandvik & Spurkland, 2011).

-Vi arbetar med bemannade utemiljöer för att vara delaktiga i barnens lek och stöttar barnen verbalt genom att sätta ord på vad de gör och vad de ser. I den bästa av alla världar skulle vi ju vara med i alla konstellationer som finns ute på gården men så funkar det ju inte, vi är för lite personal. (Pedagog 5, Personlig kommunikation, 16 april 2015)

En pedagog som är delaktig i leken kan berika leken språkligt och ta del av barns upplevelser (Johansson, 2011). Barnens sätt att förstå och tolka omvärlden gestaltas genom deras kroppsspråk, gester, mimik, ord och känslouttryck. För att veta hur barn erfar världen behöver vi möta deras upplevelser. En pedagog som inte är aktiv utan medvetet eller omedvetet väljer fokusera på annat än barnen missar möjligheter att samspela med barnen.

-Jag försöker vara med i leken, jag ogillar skarpt när det står pedagoger och pratar i en klunga. (Pedagog 4, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Skolverket (2013) beskriver att barn behöver få testa sitt språk i olika sammanhang och med olika talare för att utvecklas och få ett rikt språk. När pedagoger deltar i kontexter där det tidigare endast har varit barn kan pedagogerna tillföra ord och uttryck som barnen själva inte har kommit i kontakt med innan. De nya begreppen stärker och berikar barnens språk när barnen själva får pröva uttrycken i samband med att de leker med andra barn. Barnet som prövar det nya uttrycket för vidare upptäckten till sina kamrater som i sin tur också anammar uttrycket och börjar använda det. Barnen delar med sig och lär av varandras erfarenheter (Säljö. 2012)

-Det viktigaste är ju egentligen hur vi är utanför de planerade aktiviteterna, att vi är aktiva i barnens lek och benämner vad de gör. Att inte bara peka och säga kan du hämta den utan att benämna föremålet och även sätter ord på det barnen gör i sin lek, det är där de får vardagsspråket. (Pedagog 1, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Det lustfyllda lärandet genomsyrar Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2011). Pedagoger i intervjuer nedan anser att det lustfyllda lärandet sker i leken och tycker därför det är viktigt att vara aktiv i barns lekar. Pedagoger som är aktiva i barnens lek kan även vara där och stötta dem verbalt vilket ger en mångsidig språkutveckling (Sandvik & Spurkland, 2011). En aktiv pedagog kan dessutom hjälpa barn som faller utanför att få vara en del av leken.

-Att lära sig språk ska ju vara roligt och det är oftast vid leken det är lustfyllt (Pedagog 1, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Arbetet med språkutveckling är universellt

De intervjuade pedagogerna är överens om att det pedagogiska arbetet kring barnens språkutveckling inte påverkas av vilket modersmål barnet talar. Oavsett om barnet är flerspråkigt eller har svenska som modersmål så ska det pedagogiska arbetet alltid anpassas efter barnets språkliga nivå. Kultti (2014) anser att flerspråkiga barn inte får ses som en homogen grupp eftersom alla barn har olika behov och förutsättningar. Vi människor har våra likheter och olikheter oavsett vilket modersmål vi talar.

-Vi har inga barn med svenska som modersmål på denna avdelningen men jag tycker att man ska använda bilder som stöd för alla hela tiden för att alltid inkludera alla oavsett vilka behov barnen har. (Pedagog 5, Personlig kommunikation, 16 april 2015)

Att finna den närmaste utvecklingszonen är det centrala när det gäller språkutveckling, oavsett om det är svenska som modersmål eller som andraspråk som ska utvecklas (Säljö, 2012). Pedagoger beskriver att problematiken ligger i att barnen ligger på så olika utvecklingsnivåer, att det då blir svårt att anpassa stöttningen efter alla barnens specifika behov. Heister Trygg (1998) anser dock att alla barn kan dra nytta av AKK eftersom det är till för att förstärka det ursprungliga budskapet. En pedagog uttrycker som följer:

-Man ska försöka lägga sig på barnets nivå men det får inte bli för enkelt, det måste vara några svåra ord i alla fall så att man inte lägger sig på för låg nivå, det måste tangera. Det är viktigt att använda synonymer så man inte använder samma ord hela tiden. Det svåra är att barnen i barngruppen ligger på så olika nivåer. (Pedagog 4, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Heister Trygg (1998) påpekar att AKK är ett stöd som alla kan vara i behov av någon gång i livet. För de barn som är i behov av exempelvis bilder för att kommunicera med andra är det viktigt att även de andra barnen förstår och kan använda sig av bilderna vid kommunikation. Inkluderingen av alla barn i arbetet med AKK görs inte endast för att inget barn ska känna sig utsatt. Inkluderingen görs även för att alla barn har nytta av att kunna kommunicera med hjälp av alternativa kommunikationsmetoder. Att kunna kommunicera med hjälp av alternativa kommunikationsmaterial, bör liksom flerspråkighet ses som en kompetens.

-Bilderna används för hela barngruppen, vi ska inte göra skillnad på barnen för att de har olika modersmål. (Pedagog 2, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

På en småbarnsavdelning där inget av barnen har något verbalt språk. anser pedagogen att de ligger på samma utvecklingsnivå språkmässigt. Eftersom alla barnen befinner sig på samma nivå när det gäller språkutvecklingen så är den närmaste utvecklingszon densamma för dem (Säljö, 2012). Att ha en hel grupp som ligger på samma språkliga nivå är väldigt ovanligt och något som bör tas tillvara på. Att hela barngruppen ligger på samma språkliga nivå betyder vid ett drömscenario att pedagogen kan planera aktiviteter i helgrupp som är anpassade efter alla barn så att alla barn kan få verbal stöttning på rätt nivå. Det faktum att alla barn lär sig olika snabbt och tar till sig olika mycket gör att situationen med att alla barn ligger på samma språkliga nivå inte varar så länge (Skolverket, 2013).

-Alla barn som börjar här är så små att de inte har något verbalt språk därför är det ingen skillnad med hur vi arbetar. (Pedagog 3, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Modersmålets betydelse för språkutvecklingen

Pedagogen utgår från forskning som visar på att ett välutvecklat modersmål underlättar för utvecklingen av det svenska språket, det går hand i hand med synsättet i Lpfö98 (Skolverket, 2011). Hur pedagogerna ser på modersmål och huruvida det är okej att tala sitt modersmål i förskolan har stor betydelse för barnets egen syn på sitt modersmål. Om pedagogerna bestämmer att modersmål inte får användas i förskolans kontexter berövar man barnen på ett av sina språk men man skapar även en bild av att modersmålet är något fult och skambelagt som inte får yttras. Detta belyses i följande utsaga:

-Det är så viktigt att barnen får utveckla sitt modersmål, det har så stor betydelse för självbilden och identitetsutvecklingen och så blir de ju tryggare i sig själva. Det gör ju också så att de lättare kan utveckla svenskan, man vet att om man har ett välutvecklat modersmål så kan man utveckla svenskan bättre. Därför jobbar vi mycket med att lyfta fram och stötta modersmål, vi vill skapa en trygghet för det är ju så det är att alla pratar olika språk. (Pedagog 5, Personlig kommunikation, 16 april 2015)

De intervjuade pedagogerna är överens om att barnens vårdnadshavare bör prata modersmålet med sina barn. Skolverket (2013) påpekar att barn ska använda alla sina språk då de annars fort glöms bort. Eftersom modersmållärare inte existerar i stadsdelen där de intervjuade pedagogerna arbetar, är det huvudsakligen i hemmet barnet får möjligheten att använda och utveckla sitt modersmål. Det finns dock personal med olika modersmål som pedagogerna som kan använda som resurser vid behov.

-Det är viktigt att barnen pratar sitt modersmålet hemma så att även modersmålet fortsätter att utvecklas. (Pedagog 3, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Pedagogerna stöder barnens självkänsla genom att lyfta kompetensen som flerspråkigheten innebär (Skolverket, 2013). Det är även betydelsefullt för barnets språkutveckling att det får använda sig av modersmålet i ett nytt sammanhang och med nya personer. Ladberg (1996, 2003) anser att drivkraften bakom att vilja lära sig ett nytt språk är att ha en förebild att se upp till och vilja efterlikna. I utsagan nedan kan det mindre barnets förebild bli det äldre barnet som är hjälpsamt och förklarar. Flerspråkighet är därmed en kompetens att se upp till.

-När vår arabisktalande pedagog inte är här så brukar de äldre arabisktalande barnen få förklara på arabiska för de mindre, då känner de sig väldigt stolta och berättar att de har hjälpt det andra barnet. (Pedagog 2, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Pedagogen i intervjuutsagan nedan ser inte till betydelsen att få testa sina språkkunskaper i olika kontexter med olika talare för att utvecklas (Skolverket, 2013). Hen fokuserar istället på Lpfö98s (Skolverket, 2011) intentioner om att skapa en meningsfull verksamhet där dagens olika aktiviteter skapar en helhet. Tanken är att allt som görs under dagen ska skapa ett betydande sammanhang för barnet.

-Om man har modersmållärare så blir allting väldigt lösryckt och det blir inte meningsfullt för barnen, det är min uppfattning i alla fall. Vi jobbar ju för att det ska bli en meningsfullhet och att ett sammanhang under hela

dagen för barnen. (Pedagog 3, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Sambanden mellan utveckling av modersmålet och utvecklingen av svenskan är tydliga hävdar Skolverket (2013). Ett starkt och välutvecklat modersmål lägger även grunden för stark och välutvecklad svenska. Ladberg (2003) menar att barnet inte kommer att lära sig svenska snabbare för att vårdnadshavarna bestämmer sig för att prata svenska med barnet om deras svenska är knagglig. Om vårdnadshavarna väljer bort modersmålet kan de även gå miste om att föra vidare sitt kulturarv till barnet. Sånger och sagor från den egna kulturen kan förlora betydelsen om de översätts och kan även vara mycket svåra att översätta.

-När svenska är det naturliga språket som pratas hemma så märker vi att de barnen har kommit längre i sin språkutveckling, men inte lika långt som ett svenskt barn. Mellan de som pratar sittmodersmål i hemmet så varierar det hur långt barnen har kommit i sin språkutveckling, men om föräldrarna har ett fattigt modersmål eller inte pratar lika avancerat med barnen så syns det tydligt på barnets språkutveckling både av modersmålet men också av svenskan. Har barnet ett välutvecklat modersmål för att föräldrarna pratar med barnen och läser för barnen så märker vi att de kommer igång snabbare med svenskan än de som har ett torftigt modersmål. (Pedagog 5, Personlig kommunikation, 16 april 2015)

Ladberg (2003) menar att vårdnadshavarna ska tala det språk som känns naturligt för dem. Det språk med störst ordförråd och med mest nyanser i talet är det språk som är lättast att uppfostra ett barn på. Oavsett vilket språk vårdnadshavarna väljer är det viktigt att de känner sig bekväma med att tala på det språket så att de inte är tysta för att de är rädda för att säga fel. Att barnen får ett rikt modersmål är av stor vikt för att kunna utveckla ett andraspråk, om modersmålet är vagt har den kognitiva utvecklingen antagligen inte kommit så långt vilket även hämmar utvecklingen av svenska som andraspråk (Skolverket, 2013)

-Vad jag har hört enligt forskning så är det bäst att föräldrar med ett annat modersmål pratar modersmålet hemma för då får barnen alla nyanser och alla känslor. Om svenskan inte är så bra så blir det lätt stappligt och ensidigt och då är det bättre att köra på sitt språk. (Pedagog 4, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Pedagogen belyser här vilken samhällelig betydelse förskolan har och specifikt den språkutveckling som sker i förskolan. Politikerna i den stadsdelen som pedagogerna arbetar har beslutat att alla barn ska ha rätt till minst 25 timmar på förskolan även om vårdnadshavare är föräldralediga eller arbetslösa. Beslutet är frivilligt och inget tvång, de vårdnadshavare som endast vill lämna 15 timmar är välkomna att göra det, men inte utan att pedagogerna påtalar hur viktigt det är för barnet att få vistas i olika sammanhang och få möjlighet att utveckla sina språk (Skolverket, 2013).

-Den största skillnaden i språkutvecklingen ser vi på hur lång tid barnen är här i förskolan, det skiljer mycket hos de barn som bara är här 15 timmar och de som är här fulltid. Vi erbjuder alla barn 25 timmar istället för 15 timmar för att det är så många i stadsdelen som går ut grundskolan utan betyg och språket är en avgörande faktor för det. För många barn blir det svenska språket lidande av att de inte har tillräckligt med tid på förskolan. (Pedagog 1, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Pedagogens prioritering avgör hur verksamheten utformas. Vissa anser att det ena måste utesluta det andra, alltmedan andra tycker att man ska se det som en helhet. Pedagogen vars utsaga finns nedan, menar att modersmål är roligt men man hinner inte göra så mycket med det eftersom fokus ligger på svenskan som anses vara det väsentligaste språket att lära sig. Pedagogen synsätt går inte i linje med Skolverket (2013), som anser att språkutvecklingen av båda språken bygger på varandra. Det kan vara så att pedagogen anser att det är vårdnadshavarnas ansvar att lära barnet modersmålet medan det är förskolans jobb att lära barnet svenska. Enligt Lpfö98 (Skolverket, 2011) har förskolan dock ansvar för båda delarna eftersom vi pedagoger ska medverka till att barnet utvecklar både sitt modersmål och svenska.

-Det är roligt men man hinner inte göra så mycket och det är svenskan som är viktigast för det är ju här de ska bo. (Pedagog 4, Personlig kommunikation, 10 april 2015)

Studiens huvudresultat och slutsatser

Det språkliga stödet för flerspråkiga barn skiljer sig mellan samling och utelek. Vid samling stödjer pedagogerna barnens språkutveckling genom att använda sig av bilder och tecken som stöd för att förtydliga det verbala språket. Barnen stöttar även varandra genom att hjälpa varandra när orden inte räcker till. Vid den fria uteleken stöttas barnens språkutveckling genom att pedagogerna är aktiva och delaktiga i barnens lekar. Utomhus använder pedagogerna sig inte av bilder eller tecken som stöd, de kan dock använda sig av ett förstärkt kroppsspråk. Pedagogerna i studien anser att de genom att vara närvarande i barnens lekar kan hjälpa dem att sätta ord på det som händer, på så sätt utvecklas det vardagliga språket hos barnen. Slutsatsen blir att pedagogerna förlitar sig på det verbala språket samt kroppsspråket utomhus trots att de även där hade kunnat ha nytta av bilder och tecken som stöd. Att barnen saknar tillgång till AKK utomhus kan leda till att de får svårigheter med att ta sig in i lekar, eftersom de inte kan kommunicera sin önskan att delta på ett sätt som de andra barnen förstår. Barnen behöver ha tillgång till AKK under hela dagen oavsett miljö eller situation påpekar Heister Trygg (1998).

Huvudresultatet för den andra frågeställningen, hur påverkas barnens språkutveckling av om det är modersmålet eller svenska som talas i hemmet, är att språkutvecklingen påverkas positivt av att tala modersmålet i hemmet. Pedagogerna i intervjuerna berättar ur egen erfarenhet att de barn som talar sitt modersmål i hemmet utvecklar svenskan snabbare än de flerspråkiga barn som talar svenska i hemmet. Om vårdnadshavarna har en god svenska med stort ordförråd kan det ändå vara en fördel för barnets språkutveckling att få tala svenska även i hemmet. Slutsatsen är att det bästa för barnets språkutveckling är att vårdnadshavarna talar det språk som de behärskar bäst och kan tala med flest nyanser, oavsett om det är modersmålet eller svenska. De barn som inte talar modersmålet i hemmet borde få extra stöd för utveckla modersmålet i förskolan.

Slutdiskussion

Diskussionskapitlet inleds med en diskussion om studiens metod. Efter detta följer en diskussion i vilken resultatet sammanfattas, utvecklas och diskuteras.

Metoddiskussion

Valet av metod stod mellan videoobservation och kvalitativ intervju. Efter noga övervägande valde jag att använda mig av kvalitativ intervju som metod. Att samla in material med hjälp av videoobservation på det sätt som var tanken är inte lämpligt eftersom det inte finns så mycket tid till förfogande. För att få tillstånd att observera barn krävs godkännande av alla vårdnadshavare, om observationerna sker i fem barngrupper innebär det att cirka 200 vårdnadshavare behöver ge sitt godkännande. Utöver tidsaspekten kan det bli svårt att få fram användbart material när observationen sker i så stora grupper. En observation som sker utomhus är ytterst beroende av vädret eftersom ljudkvaliteten kan förstöras helt av lite vind samt att utrustningen är känslig för väta. Om man mot all förmodan får fram användbart material så är det väldigt krävande att analysera videoobservationer men å andra sidan kan det generera i mycket information och kunskap (Bjørndal, 2005).

Videoobservation har till skillnad från intervju fördelen att den redovisar verkligheten som den ser ut på riktigt. Vid en observation dokumenteras pedagogernas faktiska arbetssätt, det kan dock förekomma att pedagogerna försöker prestera lite extra och frångår de vanliga rutinerna. Vid en intervju får pedagogen själv berätta hur hen arbetar med olika områden, men det behöver inte alltid betyda att det är sanningen. En videoobservation kan färgas av den som tolkar och

analyserar materialet, en diskussion kan påverkas av den som blir intervjuad men även i viss mån av den som analyserar intervjun. Den mänskliga faktorn är svår att undvika men med ett medvetet förhållningssätt går den att minimera (Bjørndal, 2005). Eftersom jag har vikarierat på avdelningarna där pedagogerna är verksamma var jag redan bekant med hur deras arbetssätt ser ut. Med tanke på min förkunskap skulle jag märka om någonting var för avvikande i deras information. Det finns för och nackdelar med alla metoder, kvalitativ intervju är mest lämpad för studien och för med sig minst nackdelar.

Gällande ämnet valdes begreppet flerspråkighet eftersom jag ville ha ett ord som klingade positivt, vid en överblick av studier inom ämnet märks det snabbt att många olika benämningar förekommer. Begreppet valdes även för att det beskriver det som är av intresse, det handlar inte om mångkulturella barn för det är inte kulturen som är i fokus, det handlar inte heller om barn med invandrarbakgrund då det inte är vårdnadshavarnas förflutna som studeras. Flerspråkiga barn blev begreppet för att det är just utvecklandet av flera språk som är intressant för studien.

Diskussion om svar på frågeställning 1

Den första frågeställningen lyder: Hur ser det språkliga stödet ut för flerspråkiga barn vid samling och utelek?

De intervjuade pedagogerna är eniga kring hur det språkstödande arbetet vid samling ser ut. Vid samling stötts de flerspråkiga barnens språkutveckling med hjälp av AKK. Den AKK som används är tecken som stöd, bilder och kroppsspråk. Kommunikationsmetoderna syftar till att barnen ska kunna förstå budskap och själva få möjlighet att kommunicera när det verbala språket inte räcker till (Heister Trygg, 1998). På vissa avdelningar används metoderna var för sig medan andra avdelningar använder flera metoder samtidigt som en helhet. Vid användning av AKK finns det egentligen inget rätt eller fel, det handlar om att anpassa stödet efter barnens behov. Även om vissa barn inte är i behov av det omfattande stöd som resterande barn i gruppen behöver, är pedagogerna överens om att stödet är till för alla och att inget barn ska exkluderas. Att alla barn inkluderas i användandet av AKK innebär att alla barn lär sig att använda metoderna och därför kan kommunicera enklare med varandra.

Vid samling använder sig pedagogerna även av stöttning ur ett sociokulturellt perspektiv. Stöttning ur ett sociokulturellt perspektiv kan exempelvis innebära att barnen hjälps åt för att klara av en uppgift (Sandvik & Spurkland, 2011; Säljö, 2012). Den stöttning som beskrivs av pedagogerna, innebär att under varje dag, är ett barn ansvarigt för att berätta och förklara något för de andra barnen. På vissa avdelningar kan det innebära att barnet får berätta vad som kommer att ske under dagen och på andra avdelningar kan det innebära att barnet får berätta vad de har arbetat med under projektet. Oavsett vad barnet berättar om är principen den samma, barnet har bilder att utgå från om stöd och de övriga barnen får hjälpa till och stötta vid behov. Barnen som hjälper till kan stötta genom att till exempel sätta ord på saker eller vidareutveckla ansvarsbarnets berättelse. Vid samlingen är det viktigt att den övriga gruppen låter ansvarsbarnet ta sin tid och att de inte pratar rakt ut eller avbryter. Det är av stor betydelse att ansvarsbarnet får en positiv upplevelse av att tala i ett nytt sammanhang (Skolverket, 2013).

En av pedagogerna anser inte att det är lämpligt att använda sig av bilder som AKK utomhus och väljer då istället att kommunicera med förstärkt kroppsspråk. Jag tolkade det som att anledningen till att pedagogerna inte använder bilder utomhus beror på praktiska faktorer. En pedagog som talar väldigt engagerat och positivt om att använda bilder som AKK i andra situationer, skulle antagligen inte välja bort dem i en specifik miljö utan anledning. Det finns ingenting som säger att bilder inte går att använda som AKK utomhus och att de måste ersättas med en annan metod.

Enligt Heister Trygg (1998) bör den eller de valda kommunikationsmetoderna användas under hela dagen för att barnet ska lära sig att använda dem. Självklart finns det lösningar på hur bilder ska kunna användas utomhus. Ett alternativ är att laminera bilderna och exempelvis sätta upp dem på husfasaden vid gården. Ett annat alternativ skulle kunna vara att pedagogen har som en nyckelknippa med olika bilder som kan vara aktuella utomhus, nyckelknippan plockas då fram vid behov för att förstärka det verbala budskapet.

Vid fri utelek stödjer pedagogerna språkutvecklingen genom att vara närvarande och aktiva i leken. Pedagogerna menar att det är genom leken barn utvecklar det vardagliga språket. Språk är bundet till olika kontexter det är därför av stor betydelse för barnets språkutveckling att hen får delta i olika kontexter och utveckla sitt språk (Skolverket, 2013). Att vara engagerad i barnens lekar kan även innebära att man startar upp lekar om det finns barn som inte har någonting att göra. Detta låter väldigt fint i teorin men jag är osäker på hur det ser ut i praktiken.

Pedagogerna säger vid intervjuerna att det är så viktigt att vara aktiv i barnens lek, men ändå är det en allt för vanlig syn att se pedagoger stå i en klunga på gården och småprata med kollegorna. Förhållningssättet med att vara delaktig i barnens lek är det ingenting fel på, men jag är tveksam till ifall den efterlevs. För att förhållningssättet ska appliceras av alla pedagoger krävs det ett gemensamt synsätt kring barns språkutveckling. Alla pedagoger behöver förstå innebörden av förhållningssättet för att vara motiverade att tillämpa det.

Diskussion om svar på frågeställning 2

Den andra frågeställningen lyder: Hur påverkas barnens språkutveckling av om det är modersmålet eller svenska som talas i hemmet?

Studien visar att barn som talar modersmålet i hemmet utvecklar det svenska språket snabbare än de flerspråkiga barn som talar svenska i hemmet. Om vårdnadshavarna däremot har svenska som sitt huvudspråk, ~~och~~ besitter ett stort ordförråd och har ett variationsrikt språk gynnas barnen givetvis av att få tala svenska även i hemmet. Kvalitén på modersmålet är också avgörande. Ett rikt modersmål skapar bättre förutsättningar för språkutvecklingen än ett torftigt modersmål (Skolverket, 2013). För vårdnadshavarnas del är det bäst att välja det språk som de kan tala med mest nyanser och variation. Barn som lär sig ett språk, utvecklar sina kognitiva förmågor vilket underlättar för att lära sig ett andra eller tredje språk. Språkutvecklingen handlar inte om att man lär sig ett språk först och därefter översätter ord till det nya språket. Man lär sig de två språken parallellt.

Resultatet för denna frågeställning blev inte som jag hade väntat mig. Innan studien så antog jag att språkutvecklingen hos flerspråkiga barn gynnas av att tala så mycket svenska som möjligt, alltså även i hemmet. Den förväntningen kanske är baserad på talesättet ”övning ger färdighet”. Studien visar dock att verkligheten ser annorlunda ut. Det bästa för barnets språkutveckling, visar sig vara att få tala modersmålet i hemmet. Att jag har fått möjlighet att erövra den kunskapen, betyder oerhört mycket för min blivande profession som förskollärare. Om jag väljer att arbeta på en mångkulturell förskola, kan jag med trygghet och på vetenskaplig grund vägleda vårdnadshavare i valet av vilket språk som talas i hemmet.

Informationen är av betydelse förutsatt att vårdnadshavarna vill ha råd och stöd av en pedagog när de beslutar sig för vilket språk som ska talas i hemmet. Om man möter en familj som vill prata svenska i hemmet, och deras svenska är relativt knagglig, kan man dock bara föreslå att modersmålet vore ett bättre alternativ. Som förskollärare har vi ingen befogenhet att bestämma vilket språk som ska pratats i hemmen. Vi kan bara komma med vetenskapligt baserade förslag. Förskolan ska komplettera hemmet för att skapa så bra förutsättningar som möjligt för barnets utveckling (Skolverket, 2011). Barn som inte får möjligheter att utveckla modersmålet i hemmet, borde erbjudas större stöd i förskolan för att utveckla modersmålet, eftersom vi vet att modersmålet är av stor betydelse för språkutvecklingen. Förskolan ska samverka med hemmet och skapa en helhet som gemensamt gör det bästa för barnet.

Konsekvenser

Studien kan generera i konsekvenser på flera olika nivåer vilket beskrivs i detta avsnitt. För att studien ska generera i konsekvenser för förskolan krävs det att verksamma pedagoger tar till sig resultatet.

Konsekvenser för förskolans verksamhet

En verksamhet som inspireras av studien skapar ett arbetssätt där verksamheten anpassas efter alla barns behov. Arbetssättet innebär att pedagogerna aktivt arbetar för att stödja barnens språkutveckling under hela dagen. Det stödjande arbetet bör ske även under de situationer som i vanliga fall blir förbisedda. Ett exempel på en sådan situation är den fria uteleken då pedagoger behöver vara aktiv i barnens lekar och stödja deras språkutveckling.

Konsekvenser för barnen

Om pedagoger läser och inspireras av studien, kan detta leda till att barnen får optimal stöttning för sin språkutveckling. Om barnen får stöttning i sin språkutveckling, leder det till att de utvecklar en rikare svenska. Barn som har en välutvecklad svenska, klarar i sin tur av skolan lättare än de barn som har svårigheter med språket. I det långa loppet kan detta underlätta vid arbetsökande och minska segregationen i samhället, eftersom en god svenska ökar möjligheterna att få ett arbete, vilket i sin tur kan leda till minskad segregation.

Konsekvenser för lärarprofessionen

Strävansmålen i läroplanen för förskola är relativt abstrakta och öppna för egen tolkning angående hur arbetet kring målen ska utformas. Med studien som grund kan förskollärare få förslag och inspiration för hur arbetet med språkutveckling hos flerspråkiga barn kan se ut. Det finns självklart en bred variation bland hur arbetssätten ser ut i olika verksamheter men studien speglar arbetet som görs av de intervjuade pedagogerna. Som förskollärare kan det vara skönt att veta att det finns många tillvägagångssätt och att det inte behöver betyda att det ena är mer korrekt än det andra.

Konsekvenser för vårdnadshavare

Pedagoger som läst studien kan stötta vårdnadshavare i valet av vilket språk, som ska talas i hemmet. Vissa vårdnadshavare kan vara osäkra på vilket språk de ska tala med sitt barn. Tanken om att barnet lär sig bättre svenska om de får tala svenska i hemmet kan göra att vårdnadshavarna väljer bort modersmålet. När modersmålet väljs bort i förmån för svenskan, kan en del av kulturen gå till spillo, samtidigt som ordförrådet inte blir lika variationsrikt och nyanserat som det hade kunnat bli på modersmålet. Därför ska vårdnadshavare få stöd och uppmuntran för att använda sig av modersmålet när de talar med barnen, eftersom det är det bästa för språkutvecklingen.

Slutord

Pedagoger kan arbeta på olika sätt, studien speglar endast fem pedagogers arbetssätt i en mångkulturell förort i en stad i Sverige. Om alla pedagoger skulle vara lika engagerade och motiverade i sitt arbete med språkutveckling hos flerspråkiga barn så ser framtiden ljus ut. Alla barn förtjänar de bästa förutsättningarna för att kunna utvecklas som individ, oavsett social bakgrund, kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionsnedsättning (Skolverket, 2011). Vi som förskollärare är skyldiga att skapa de bästa förutsättningarna för varje barn. Det går inte att förbise, att språkets utveckling är en avgörande faktor för hur det kommer att gå senare i livet. Tillsammans kan vi skapa ett mer jämställt samhälle med starka individer.

Fortsatt forskning

Studien kan utvecklas och inspirera till vidare forskning. Man kan till exempel välja att studera vilken form av stöd, som ger bäst resultat för flerspråkiga barns språkutveckling. Forskning som kan visa på att vissa metoder är mer effektiva än andra, kan ha stor betydelse för pedagogens val av arbetssätt. Ett annat alternativ skulle kunna vara att jämföra hur språkstödandet ser ut vid andra situationer i verksamheten, exempelvis vid påklädning och lunch eller i omvårdnads situationer som blöjbyte och handtvättning. Det hade även kunnat bli intressant med en fördjupning inom barnens perspektiv. Barnen kanske föredrar att använda sig av bilder medan pedagogerna helst använder sig av tecken som stöd. Kunskap som forskningen bidrar med, kan göra det lättare för pedagoger att anpassa det språkliga stödet efter barnens behov och önskemål.

Referenslista

- Arevik, N. (2015). vad? hur? varför? *Pedagogiska magasinet*. Nr 1, 28-33. Stockholm: Lärarförbundet.
- Axelsson, M. (2010). Andraspråksinläring i ett utvecklingsperspektiv. I L. Bjar, & C. Liberg (Red.). *Barn utvecklar sitt språk*. (s. 125-150). Lund: Studentlitteratur.
- Bjørndal, C. R. P. (2005). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap*. Stockholm: Natur & kultur.
- Fast, C. (2008). *Literacy: i familj, förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Gren, J. (2001). *Etik i pedagogens vardagsarbete*. Stockholm: Liber.
- Heister Trygg, B. (1998). *Alternativ och kompletterande kommunikation (AKK) i teori och praktik*. Malmö: Handikappinstitutet.
- Kultti, A. (2014). *Flerspråkiga barn i förskolan*. Stockholm: Liber.
- Ladberg, G. (1996). *Barnen och språken. Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj och förskola*. Lund: Studentlitteratur.
- Ladberg, G. (2003). *Barn med flera språk. Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola, skola och samhälle*. Stockholm: Liber.
- Johansson, E. (2011). *Möten för lärande*. Stockholm: Fritzes.
- Sandvik, M., & Spurkland, M. (2011). *Språkstimulera och dokumentera i den flerspråkiga förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för förskolan Lpfö98. Reviderad 2010*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket. (2013). *Flera språk i förskolan – i teori och praktik*. Stockholm: Fritzes.
- Stukát, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Strömqvist, S. (2010). Barns tidiga språkutveckling. I L. Bjar, & C. Liberg. (Red.). *Barn utvecklar sitt språk*. (s. 57-76). Lund: Studentlitteratur.
- Svenning, B. (2011). *Vad berättas om mig?* Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2012). Den lärande människan – teoretiska traditioner. I U. P. Lundgren, R. Säljö, & C. Liberg.

(Red.). *Lärande skola bildning*. (s. 139-198). Stockholm: Natur & kultur.

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Hämtad 2015-06-02, från <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Vygotskij, L. S. (1978). Mind of Society. I M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner & E. Sauberman (red., & övers.), *The development of higher psychological processes*. Cambridge, Ma: Harvard university press.

Vygotskij, L. S. (1999). *Tänkande och språk*. Uddevalla: Daidalos.

Bilaga 1

Intervjufrågor

- Hur arbetar ni för att stödja språkutvecklingen hos flerspråkiga barn vid samling?
- Hur arbetar ni för att stödja språkutvecklingen hos flerspråkig barn vid fri utelek?
- Skiljer sig arbetssättet för hur ni arbetar med språkutveckling för flerspråkig och barn med svenska som modersmål?
- Hur ser ni på att ta tillvara på och stödja barnens modersmål?
- Ser ni något samband mellan vilket språk vårdnadshavarna pratar i hemmet och barnens språkutveckling?